

Birincil ve İkincil Kaynaklar Bakımından Topluluk Hukukunun Önceliği ve Uluslarüstü Niteliği

*Primacy and Supranationality of the EU Law
according to Primary and Secondary Law*

Doç. Dr. Hakan TAŞDEMİR*
Haluk KARADAĞ**

SUMMARY

The courts of EU member states which were born with the Roma Treaty, 1957, are under obligations of the execution of both national and EU Community law. Because of this reason there are some conflicts between these two law systems. Moreover, to solve this problem there aren't any open arrangements in the EU Constitutional Law. EU that try to overcome the resulting problem by insisting case law applications sometimes come across with difficulties. The aim of this paper is to find solutions to the efforts of member states for tackling the problem of primacy and supranationality by taking care of primary and secondary resources of EU law in the coming days.

Keywords: *Supranationality of EU Law, primacy of EU law, primary law, secondary law.*

ÖZET

1957 yılında imzalanan Roma Antlaşmasıyla doğmuş olan Avrupa Birliği'ne üye devletlerin mahkemeleri, Topluluk kurallarını, ulusal hukuk kuralları ile birlikte uygulama yükümlülüğü altında oldukları için, her iki hukuk düzeni arasında uyumsuzluklar ortaya çıkmıştır. Söz konusu çatışmaların çözümü olarak Topluluğun kurucu antlaşmalarında açık düzenlemeler yer almamaktadır. Meydana gelen sorunu içtihat hukuku uygulamalarına ağırlık vererek aşmaya çalışan Avrupa Birliği zaman zaman zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Birlik hukukunun birincil ve ikincil kaynaklarını göz önüne alarak Topluluk hukukunun öncelik ve üstünlüğü bakımından üye ülkelerin bu sorunu aşma yolundaki çabalarını ortaya koymak ve önümüzdeki dönemlerde ne gibi çözüm yolları bulunabileceğine ışık tutmaktır.

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, haktas@gazi.edu.tr

** Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, halukkar@yahoo.com

Anahtar Kelimeler: *AB hukukunun üstünlüğü, AB hukukunun önceliği, birincil kaynaklar, ikincil kaynaklar.*

GİRİŞ

AB hukukunun doğrudan üye devletlerde uygulanması, bir yanda AB hukuku diğer yanda üye devlet hukuku olmak üzere iki farklı hukuk düzeninin aynı anda uygulanması sorununu yaratmıştır. Özellikle bu iki hukukun birbiriyle çeliştiği durumlarda üye devlet hangisine öncelik vermelidir? Veya ortaya çıkabilecek bir uyumsuzluk durumunda sorun nasıl çözümlenmelidir?

Topluluk hukuk sisteminin özerkliği, Topluluk hukukunun bütün üye devletlerde bir örnek olarak uygulanması ve yorumlanması zorunluluğu, otomatik olarak bir çatışma durumunda Topluluk hukuku hükümlerinin ulusal hukuk hükümlerinden üstün olmasını gerekli kılar. Üye devletlerin mahkemeleri, Topluluk kurallarını, ulusal hukuk kuralları ile birlikte uygulama yükümlülüğü altında oldukları için, her iki hukuk düzeni arasında bir uyumsuzluğun ortaya çıkması muhtemeldir. Böyle bir durumda, ne tür bir çözüm yoluna başvurulacağı konusunda, Topluluğu kuran antlaşmalarda açık düzenlemeler yer almamaktadır. Bu nedenle, Topluluğun ortaya çıkmasından itibaren, ilk zamanlarda, bu tür çatışmaları çözümlenmek üzere üye devletler, ulusal hukukta yer alan düzenlemelere uygun girişimlerde bulunmuşlardır. Ancak bu tür düzenlemeler, her bir üye devletin ulusal hukukunda yer almamaktadır.

Bu durumun ortaya çıkardığı yetersizliği gidermek üzere, bütün ulusal yargıların kendi iç hukuk sistemlerine başvurmadan kabul edilebilecek bir başka yolun bulunması gerekmiştir. Bu yol ise bizzat Topluluk hukuk sistemidir. Bütün üye devletler, artık ek protokollerle kendilerine bazı ayrıcalık tanınanlar dışında, kendilerinin Antlaşmaya kesin olarak aynı koşullarda ve hiçbir çekince koymadan bağlı olduklarını kabul etmektedirler.

Bu çalışmanın birinci bölümünde öncelik kavramının açıklanmasına çalışılmış, ikinci bölümde ise üye devlet anayasalarında Topluluk hukukuna ne şekilde yer ayrıldığı hususuna yer verilmiştir. Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın örnek davalarının kararları ışığında birincil ve ikincil kaynaklar bakımından öncelik kavramı üçüncü bölümde ele alınmıştır. Dördüncü ve son bölümde ise Topluluk hukukunun uluslarüstü (supranasyonel) niteliğine değinilmiş ve bu özellik açıklanmaya çalışılmıştır.

1) Kavramsal Olarak Öncelik

Avrupa Kömür Çelik Birliği, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun birleşmesi ile oluşan Avrupa Topluluğu üç temel üzerine inşa edilmiştir. Maastricht Antlaşması ile

belirlenen bu temellerin birincisi Topluluk boyutudur ve Birlik vatandaşlığı, ortak politikalar ile ekonomik ve parasal birlik konularını kapsar. İkinci temel ortak dış ve güvenlik politikasıdır. Üçüncü temel ise adalet ve işbirliğidir¹.

Söz konusu politikaların uygulanması sırasında Birlik kurumları yetkilidir ve bu kurumların çalışmasını sağlayan bazı yasal araçlar bulunmaktadır. Avrupa Birliği'nin hukuksal araçları; tüm üye ülkelerde doğrudan uygulamaya konulan ve bağlayıcı olan tüzükler, uygulanması ve bağlayıcı olması için ulusal hukuka uyarlanması gereken direktifler, sadece muhatabını bağlayan kararlar ve bağlayıcı olmayan daha çok bir öneri niteliği taşıyan tavsiye ve görüşlerdir.

Topluluğun birincil hukuk kaynakları normlar hiyerarşi piramidinde en üstte yer alan hukuk kurallarıdır. Kurucu antlaşma hükümleri ve sonradan imzalanan tüm antlaşmaların (Maastricht, Amsterdam, vb.) hükümleri arasında bir fark bulunmamaktadır. Hepsi eşit derecede geçerliliği olan hukuk kurallarıdır.

Bunların haricinde, Topluluk organlarının imzalamış olduğu uluslararası antlaşmalar gelmektedir. Daha sonra ise Topluluk hukukunda çok önemli bir yere sahip olan ikincil hukuk kaynakları gelir. Bu ikincil kaynaklar bir üstteki birincil hukuk kurallarına aykırı olmamak zorundadır. İkincil hukuk kaynakları ile ilgili bir diğer önemli nokta ise, bu kuralların arasında hiyerarşik olarak bir sıralama bulunmamasıdır. Tüm ikincil hukuk normları eşittir. Ancak uygulamada tüzük ve direktiflerin doğrudan uygulanabilen hukuk kaynakları arasında olduğunu hatırdan çıkarmamak gerekmektedir.

Birincil ve ikincil Topluluk hukuku arasında mevcut olan hiyerarşiden bağımsız olarak, Topluluk hukukunun bir bütün olarak ulusal hukuka nazaran önceliğini öngören kural, Avrupa Birliği Adalet Divanı içtihadı ile oldukça erken dönemde Topluluk hukukunda yerini almıştır². Hatta Avrupa Adalet Divanı'nın çeşitli kararlarında AB hukukunun üstünlüğünün vazgeçilmez olduğu vurgulanmıştır. Yani AB hukukunun üstünlüğü üye devlet hukuk düzenlerine göre belirlenmemekte, kaynağını antlaşmalardan almaktadır. Üye devletler, sınırlı bir alanda inisiyatif kullanmaktadırlar. Ama AB hukuku bakımından önemli nokta her durumda üstün olma ve önde gelmedir. AB hukukunun üstünlüğünün üye devletlerde tüm alanlarda geçerli olması esastır. Bu çerçevede AB hukukunun normları doğrultusunda hukuk kuralları koymak, bu normlara aykırı kurallar koymaktan kaçınmak, üye devletlerin yasama organlarına düşen bir

yükümlülüktür. Üye devlet, sınırları içerisinde doğrudan uygulanabilir AB hukukunu tartışmasız uygulamak durumundadır. Üye devletlerdeki mahkemeler kendiliğinden bu durumu dikkate almak ve AB hukukuyla çatışan hukuk düzenlemelerini uygulamama yükümlülüğü altında olmak zorundadırlar³.

Uluslararası hukuk, doğal olarak devletin yasama, yürütme ve yargı egemenlikleri üzerinde bağlayıcıdır ve hiçbir uluslararası mahkeme, uluslararası bir yükümlülüğün ihlal edildiği iddiasına karşılık, bir devletin kendi hukuku ya da anayasanın bir hükmünü mazeret olarak ileri sürmesine izin vermez. Aynı durum, Topluluk hukuku için de geçerlidir. Bu nedenle, "ulusal hukukun hiçbir hükmü Topluluk hukukuna üstün gelemez" kuralı geçerlidir. Öte yandan, Topluluk hukukunun bütün üye devletlerde bir örnek olarak uygulanması ve yorumlanması zorunluluğu, otomatik olarak, bir çatışma durumunda Topluluk hukuku hükümlerinin ulusal hukuk hükümlerinden üstün olmasını gerekli kılar⁴.

AB Hukuku ulusal üstüdür ve ulusal üstü hukuk, uluslararası hukuktan iki noktada farklılık gösterir. Bunlardan ilki, uluslararası hukuk, hâkimiyet hakları temeline dayalı olarak, devletler arası ilişkileri düzenler, taraflar arasında haklar ve borçlar yaratır. Oysa ulusal üstü hukukta bir topluluğa dâhil üye devletler, hâkimiyet haklarının bir kısmını kendilerinin oluşturduğu ulusal üstü kurumlara devretmişler ve karşılığında bu kurumların yönetimine katılmayı kabul etmişlerdir. Böyle bir düzende Topluluk organları da ulusal üstü niteliktedir. İkincisi uluslararası antlaşmaların, ilgili ulusların tüzel ve gerçek kişilerine haklar tanımları kural olarak söz konusu değildir. Ulusal üstü karakterli bir hukuktan gerçek ve tüzel kişiler de yararlanabilir ve haklarının ihlal edilmesi halinde veya hukuki menfaatlerinin bulunması durumunda mahkemede dava açabilirler. AB Hukuku bu iki özelliğe de sahiptir.

Bu nedenle üstünlük doktrini hem antlaşma hükümleri hem de doğrudan Topluluk işlemleri için söz konusudur. AB hukukuyla çatışan ulusal hukuk kuralları hükümsüz değildir fakat uygulanamazlar. İster birlik hukukundan önce, ister birlik hukukundan sonra çıkarılmış olsunlar, birlik hukukuyla çatışan ulusal yasalar uygulanamazlar. Birlik hukukuyla sadece doğrudan çatışan ulusal hukuk kuralları değil, birliğin hukuk koyma yetkisini kullandığı alana tecavüz eden ulusal hukuk kuralları da uygulanamaz hale gelirler.

¹ Sönmezoğlu, Faruk, ed., **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Der Yayınları, İstanbul, 2005, s. 59-60.

² Arsava, Fusun, "Üye Devletlerin Anayasa Tasarısı İşliğinde", <http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=103>, (erişim tarihi: 22 Kasım 2007), s. 8.

³ Ülger, İrfan Kaya, "Avrupa Birliği Hukukunu Ne Derece Tanıyoruz?", <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/7sayi5.doc>, (erişim tarihi: 19 Kasım 2007), s. 3.

⁴ Bozkurt, Enver, Mehmet Özcan ve Arif Köktaş, **Avrupa Birliği Hukuku**, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2006, s. 176.

2) Üye Devletlerden Bazılarının Anayasalarında Topluluk Hukukunun Önceliği Hususu

Avrupa Birliğine üye olan son on iki ülke dahil üye devletlerin tamamının anayasalarında Birlik hukukunun üstünlüğüne ait madde veya maddeler bulunmaktadır. Ancak bu bölümde bu ülkelerden hepsine değil de Birliğin motor ülke diye tabir edebileceğimiz nitelikte olan Fransa, İtalya, Almanya, İngiltere ve İspanya'ya yer vereceğiz.

A) Fransa Anayasasında Topluluk Hukukunun Önceliği

Fransa Anayasasında, Fransız hukuku ile uluslararası hukuk arasındaki ilişkileri düzenleyen iki madde bulunmaktadır. Maddelerin ilki, uluslararası antlaşmaların anayasallığı, diğeri de uluslararası hukukun Fransız iç hukukuna önceliğini öngörmektedir.

Fransız Anayasasında yer alan 54. maddeye göre; "Anayasa Konseyi, bir uluslararası antlaşmanın anayasaya aykırı bir hükmü içerdiğine karar verirse, bu antlaşmanın onaylanması ancak anayasanın revizyonundan sonra yapılabilir." Hemen ardından gelen 55. maddede ise; "usulüne uygun biçimde yürürlüğe konulan antlaşmalar, karşılıklılık koşuluyla, yayımlanmalarından başlayarak, ulusal yasalardan önce uygulanır" denilmiştir⁵.

Burada ilk olarak ifade edilmiş olan 54. maddenin kapsamının son derece sınırlı olduğu görülmektedir. Bu madde kısmen bile olsa yasama, yürütme ve yargı organlarının sahip olduğu egemen yetkilerin devrinden söz etmemektedir. Buna karşılık dolaylı biçimde uluslararası hukukun anayasaya önceliğini öngörmektedir. 55. madde ile ise herhangi bir yoruma yer bırakılmayacak şekilde uluslararası antlaşmalara Fransız ulusal hukukunun önünde yer verilmiştir. Ancak bu öncelik "mütekabiliyet" şartına bağlanmıştır.

B) İtalya Anayasasında Topluluk Hukukunun Önceliği

Birliğe üye devletler arasında Topluluk hukukunun önceliğini uygulamaya koymakta en çok zorlanan ülkelerden birisi İtalya'dır. Bu olgu İtalyan öğretisinin önemli bir bölümünün Topluluk hukukunun uygulanmaya başladığı ilk yıllarda hala "düalist görüş"ün (Düalist görüş: Topluluk hukuk düzeni ile iç hukuk düzeninin birbirlerinden tamamen bağımsız ve ayrı hukuk düzenleri olduğu görüşüdür.) etkisinde olmasından kaynaklanmaktadır. Uygulamadan gelen zorluğa karşın İtalya Anayasası, iki madde ile uluslararası huku-

⁵ Günuğur, Haluk, *Avrupa Birliği'nin Hukuk Düzeni*, Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi Yayınları, Ankara, 2007, s. 71-72.

kun önceliğini ve egemenlik kısıtlamalarını kabul etmiştir⁶.

Anayasanın 10. maddesi "İtalyan hukuk düzeni, uluslararası hukukun genel olarak tanınan kurallarına uyar" demekte ve 11. maddesi de "İtalya, öteki devletlerle karşılıklılık koşulu ile uluslararası barış ve adaleti sağlayan bir düzenin kurulmasını gerekli kılan egemenlik kısıtlamalarını kabul eder" şeklinde öncelik hususuna yer vermektedir.

10. madde ile İtalyan hukuk düzeninin uluslararası hukukta uygulanan genel kurallardan sapmayacağı yorumu çıkmaktadır. Bu nedenle İtalya Anayasası, yalnızca uluslararası hukuka saygılı olmakla kalmamakta, aynı zamanda bu hukuk düzenine iç hukukun önünde yer vermektedir. 11. madde ile ise, aynı Fransız Anayasasında olduğu gibi öncelik, "mütekabiliyet" şartına bağlanmıştır.

C) Almanya Anayasasında Topluluk Hukukunun Önceliği

Almanya'da da Topluluk hukuku ile iç hukuk arasındaki ilişkiler İtalya'da olduğu gibi önemli tartışmalara neden olmuş, ancak bütün bu güçlüklerle karşın 1949 tarihli Federal Alman Anayasası, egemenlik yetkilerinin devrine ve uluslararası hukukun önceliğine ilişkin iki önemli hükmü içerisine almıştır.

Anayasanın 24. maddesi şu şekildedir: "Federeasyon, yasa yoluyla uluslararası kuruluşlara egemenlik hakları devredebilir." 25. madde ise "uluslararası hukukun genel kuralları federal hukukun ayrılmaz parçasıdır. Bu kurallar yasaların önünde yer alır ve ulusal topraklar üzerinde yaşayanlar bakımından doğrudan hak ve yükümlülükler doğurur." hükmünü içermektedir⁷.

24. madde, herhangi bir yoruma yer bırakmayacak kadar açık bir şekilde egemenlik haklarının devredilebileceğini öngörmektedir. 25. madde ise, yalnızca uluslararası hukukun önceliğine yer vermekle kalmamakta, aynı zamanda " önceliğin hukuksal etkisini de öngörmektedir. Öncelik, Alman toprakları üzerinde yaşayanlar bakımından hak ve yükümlülükler doğuracaktır. Bu maddeyle ilgili olarak bir noktayı göz önünde bulundurmakta yarar vardır. Alman Anayasası uluslararası hukuktan doğacak hak ve yükümlülüklerin yalnızca Alman vatandaşlarını bağlamayacağını, ulusal topraklar üzerinde yaşayan herkes için bu kuralın geçerli olacağını kabul etmektedir. Dolayısıyla, Alman Anayasasının ilgili hükmü çerçevesinde, ülke topraklarında yaşamlarını sürdüren Türkler de dahil olmak üzere tüm yabancıların uluslararası hukuktan kaynaklanan tüm haklara, Alman uyruğunda bulunan kişiler gibi sahip olduğunu kabul etmek gerekir.

⁶ Günuğur, s. 76-77.

⁷ Günuğur, s. 78-79.

D) İngiltere Anayasasında Topluluk Hukukunun Önceliği

1973 yılının başında İngiltere'nin Avrupa Topluluğuna üye olması, bu ülkede parlamentonun üstünlüğü ve egemenliği prensibi nedeniyle önemli hukuksal sorunlar yaratmıştır. Bu İngiliz usulü egemenlik anlayışı şu üç unsuru kapsamaktadır: Birincisi, temel yasalarda değişiklik yapılmasıyla ilgili olarak İngiltere Parlamentosu'nun yasama yetkisi, sıradan yasaların değiştirilmesiyle aynı biçimde kullanılmaktadır. İkinci olarak temel yasalarla sıradan yasalar arasında hukuksal açıdan hiçbir fark bulunmamaktadır. Son olarak, Parlamento tarafından kabul edilecek bir yasayı gerektiğinde iptal edecek bir yargı organı İngiltere'de bulunmamaktadır⁸.

Söz konusu hususlara ilave olarak, ülkenin yazılı bir anayasaya sahip olmaması da ülkenin Topluluk bünyesine dahil olmasında ciddi ölçüde hukuksal problemler meydana getirmiştir. Bütün bu hususlara rağmen Avrupa Toplulukları Senedi (European Communities Act) bu hukuksal problemi bir ölçüde çözümlenmiştir. Bir ölçüde denmesinin sebebi bu belgenin Parlamentoda kabul edilmesinin karşılaştığı sıkıntıları ifade edebilmek içindir. Hatta o dönemde bazı İngiliz parlamentolar, bahse konu senedin, meşhur "Bill of Rights"a ters düştüğünü ifade etmişlerdir.

Burada Avrupa Toplulukları Senedi'nin öncelikle ilgili olan ikinci maddesinin birinci ve dördüncü fıkrasını incelediğimizde karşımıza şu hükümler çıkmaktadır. İkinci maddenin birinci fıkrasında; "bütünüyle antlaşmalardan doğan böyle haklar, güçler, sorumluluklar, yükümlülükler, kısıtlamalar ve antlaşmaların uygulanması sonucunda meydana gelen davalar ile yargısal yöntemler, herhangi bir iç hukuk belgesine ihtiyaç duymaksızın, bu senette geçen hükümler Birleşik Krallık tarafından tanınır ve uygulanır" denilmektedir. (Avrupa Toplulukları Senedi, 2007) Böylece Avrupa Topluluk hukukunun ülkenin iç hukukunda doğrudan uygulanabileceği ifade edilmektedir.

İkinci maddenin dördüncü fıkrası ise ; "ikinci madde kapsamında tespit edilecek hükümlerin, bu maddenin diğer hükümlerini de içerecek şekilde doğrudan etki doğurmasına yol açması" şeklinde ifade edilmiştir. Bu ifade ile İngiliz mahkemelerine Topluluk hukukunun uygulanmasında ek bir yetki verilmiştir, diyebiliriz.

E) İspanya Anayasasında Topluluk Hukukunun Önceliği

İspanya hukuk sisteminde uluslararası hukuk- iç hukuk ilişkileri "monist görüş" (Monist görüş: Topluluk hukuk düzeni ile iç hukuk düzeninin birbirlerinden bağımsız ve ayrı olmadığı görüşü-

dür.) açısından değerlendirilmektedir. Bu nedenle, Topluluk hukukunun İspanya ulusal hukuku tarafından kabul edilmesi, ne teorik ne de pratik açıdan bir sorun yaratmamıştır. Çünkü faşist Franco rejimine karşı "tepki anayasası" niteliğinde olan İspanyol Anayasası, bu ülkenin Avrupa Topluluğuna 1977 Temmuzunda yaptığı tam üyelik başvurusundan sonra kabul edilmiştir. (İspanya Anayasası 27.12.1978 tarihinde kabul edilmiştir.) İspanyol Anayasası, egemenlik yetkilerinin devrine ve uluslararası hukukun önceliğine ilişkin iki önemli hükmü içerisine almıştır. Bunlardan ilki Anayasanın 93. maddesi olan "Anayasadan kaynaklanan yetkilerin kullanılmasının bir uluslararası kuruluşa devrini öngören antlaşmaların yapılabilmesi için bir yasa ile yetki devredilebilir. Bu antlaşmaların ve yetki devrinden yararlanacak uluslararası kuruluşların kararlarının yürürlüğe konulması için gereken güvence, duruma göre İspanya Parlamentosu veya Hükümeti tarafından verilir" hükmüdür. Diğeri ise 96. maddede yer alan "usulüne göre onaylanan uluslararası antlaşmalar, İspanya'da resmen yayınlanmalarıyla birlikte iç hukuk düzeninin bir parçası haline gelirler" hükmüdür. Bu hükümlerde geçen en çarpıcı özellik ilk defa bir ülke anayasasında yer alan, daha doğrusu hiçbir ülke anayasasında yer almayan, "uluslararası kuruluş" olarak nitelenen tabirin maddeye açık bir şekilde konulmuş olmasıdır. Bunun nedeni olarak, aşırı milliyetçi bir rejimden yeni kurtulan ülkenin ulusal egemenliğin hangi boyutta olursa olsun devri sonucunu doğuracak biçimde supranasyonel bir örgüte devri konusunda rahatsızlık duyulmaması şeklinde açıklanabilir⁹.

3) Birincil ve İkincil Kaynaklar Bakımından Öncelik

Topluluk hukukunun birincil ve ikincil normları bakımından üstünlüğünün tartışılması ilk kez Belçika vergi hukuku alanında AKÇT'yi (Avrupa Kömür Çelik Topluluğu) kuran antlaşmadan önce yapılan bir yasal düzenleme üzerinde AKÇT hükümlerinin etkisiyle ilgili olan Humblet davası¹⁰ dolayısıyla olmuştur. Ancak Topluluk hukukunun üstünlüğünün ortaya konmasında, çok önemli bir anayasal dava olan Van Gend en Loos davası, ilk basamağı oluşturmuştur.

Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (ATAD), Van Gend en Loos (1963) davası ile başlayan süreç içerisinde Topluluğun yeni bir uluslararası hukuk düzeni oluşturduğu vurgusunu yaparak üye ülkelerin iç hukuk sistemlerinde Topluluk hukukunun doğrudan etki doğurduğuna karar vermiştir. Divan kararında "antlaşmalar nedeniyle,

⁹ Günüşür, s. 98.

¹⁰ Lindholm, Johan, (2007), "State Procedure and Union Rights", http://www.diva-portal.org/diva/getDocument?urn_nbn_se_um_u_diva-1136-2_fulltext.pdf, (erişim tarihi: 19 Kasım 2007), s. 82.

⁸ Günüşür, s. 88.

haklar ve yükümlülüklerle ilgili devletlerin iç hukuk sistemlerinden Topluluk hukuk sistemine yapılan transfer, devletlerin egemenlik haklarını sürekli sınırlandırmayı da beraber getirir” demiştir. ATAD, Costa v. E.N.E.L. davasında ulusal hukuk normlarının anayasal doğası veya sonra vazedilmiş olsa bile, Topluluk hukukuyla çatışmasında Topluluk hukukunun normlarının üstün geleceğini söylemiş, Simmenthal davasında ise üstünlük ilkesinin sadece önceki değil sonraki yasalar için de geçerli olacağına karar vermiştir. Topluluk hukukunun üstünlüğü ilkesi, Roma Antlaşmasına imza atan devletler için sürpriz olmuştu. Hatta o kadar ki, 1957 yılında Roma Antlaşmasına imza atan devletler Van Gend en Loos ve Costa v. ENEL kararlarının sonuçlarını ve bunların hukuksal yansımalarını ilk aşamada fark edebilselerdi, Roma Antlaşması belki de hiç imzalanmayacaktı, denilebilir. ATAD Handlungsgesellschaft davasında vermiş olduğu hükümle Topluluk hukukunun üye devletlerin anayasal hükümlerinin üzerinde yer aldığını ortaya koymuştur. Divan’a göre, Roma Antlaşmasından kaynaklanan hukuk, ulusal hukuk kuralları ile geçersiz hale gelmez. Topluluk tasarrufunun geçerliliği veya bir üye ülkedeki etkisi, anayasada yer alan temel haklar veya ulusal anayasal yapının ilkelerine aykırılık gerekçesinden etkilenmez¹¹.

ATAD’ın içtihatları ile oluşan Topluluk hukukunun temel ilkeleri, 2003 yılında tamamlanarak 2004’te onay sürecine girmiş, ancak Fransa ve Hollanda’da yapılan referandumlarla kabul edilerek rafa kaldırılmış olan Avrupa Anayasası’nın 1. bölümünün 6. maddesinde ifadesini bulmuştur. Söz konusu maddeye göre “Anayasa ve kendilerine verilen yetkilerin uygulanması sırasında Birlik kurumları tarafından kabul edilen hukuk, üye devletlerin yasaları karşısında önceliğe sahiptir.”¹²

Yürürlüğe konulamayan Birlik Anayasası’nın yerine, 2007 yılı başında hazırlanan Reform Antlaşması Taslağı’nda ise, doğrudan, üstünlüğe ilişkin bir hususa yer verilmemiştir. Bu konuya, Antlaşmanın ekinde bulunan “Üstünlüğe İlişkin Deklarasyon”da yer verilerek; “Konferans, Adalet Divanı’nın istikrarlı içtihat hukuku uyarınca, Antlaşmaların ve Birlik tarafından Antlaşmalara dayanarak kabul edilen hukukun, söz konusu içtihat hukukunda belirlenen şartlar altında, üye devletlerin hukukları üzerinde üstün olduğunu hatırlatır” denilmiştir¹³.

¹¹ Başlar, Kemal, “Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecinde Türk Anayasasının Uyumlaştırılması Sorunu”, <http://www.abgm.adalet.gov.tr/kbaslar.pdf>, (erişim tarihi: 15 Kasım 2007), s. 4.

¹² Avrupa Anayasası, http://www.sabah.com.tr/ozel/avrupa247/dosya_240,2.html, (erişim tarihi: 22 Kasım 2007).

¹³ Saraçlı, Murat, “Avrupa Birliği Anayasası ve Reform Antlaşması”, (yayımlanmamış doktora ders ödevi), 2007, s. 9.

A) Birincil Kaynaklar Bakımından Öncelik

(I) Costa v. E.N.E.L. davası

AET Antlaşmasının 177. maddesine (yeni 234. madde) binaen M. Flaminio Costa’nın, E.N.E.L. (Ente nazionale energia elettrica-millî elektrik enerji şirketi) aleyhine açtığı bir dava olan bu davada, avukatlık yapan Costa isimli bir İtalyan vatandaşı kendisinin de pay sahibi olması nedeniyle İtalyan elektrik dağıtım şirketinin millileştirilmesine karşı çıkmıştır. Bu nedenden dolayı kendisine ait olan elektrik faturalarını ödemeyi de reddeden söz konusu şahıs yapılan bu uygulamanın Topluluk hukukuna aykırı olduğunu iddia ederek şirketi mahkemeye vermiştir¹⁴.

Topluluk hukukunun ortaya koymuş olduğu bu uygulama Costa v. E.N.E.L. davasında ATAD’ın aşağıdaki kararı almasına yol açmıştır:

“AET kendi üye devletlerin hukuk düzenleri içinde yerine almış ve ulusal mahkemeler tarafından uygulanması gereken şekilde kendi hukuk düzenini yaratmıştır. Üye devletler böylece kendi egemenlik haklarını sınırlamış, kendileri ve yurttaşları için bağlayıcı bir hukuk düzeni oluşturmuştur. Bunun sonucunda da kurucu sözleşmelerin lafi ve ruhu karşılıklı olarak kabul edilmiş bir hukuk düzenini tek taraflı uygulamalarla bertaraf etmeleri imkânsızdır. Sözleşmenin özerk yapısında oluşan bu hukuki hükümler ulusal hükümlerin önündedir.”¹⁵

Ayrıca, sıradan uluslararası antlaşmaların aksine, Antlaşma, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren, üye devletlerin hukuk sistemlerinin ayrılmaz bir parçası olan ve bu devlet mahkemelerinin uymakla yükümlü oldukları kendi hukuk düzenini kurmuştur. Üye devletlerin iç hukuk hükümleri, Topluluk hukuku karakterinde olmadığı sürece her ne şekilde düzenlenirse düzenlensin, özel ve özgün niteliğe sahip bu hukuk düzenini geçersiz kılmaz. Antlaşma uyarınca, üye devletlerin kendi ulusal düzenlerinden Topluluk düzenine haklar ve yükümlülükler konusunda yaptıkları transfer, onların egemenlikten kaynaklanan haklarında açık bir sınırlama yaratmaktadır. Bu husus da, Topluluğun hedefleriyle bağdaşmayan ulusal hukuk kurallarının geçersiz olmasını gerekli kılmaktadır.

Sonuç olarak öncelik hukukunun geliştirilmesi bakımından temel alınan bu davada ATAD, “Topluluk hukuku, üye devletler hukuk sisteminde yer alan hukuk sükeleri bakımından hak ve yükümlülükler doğurur ve bu hukuk sistemlerinde öncelikli uygulanır” hükmünü getirmiştir¹⁶.

¹⁴ “Judgment of the Court of Justice, Costa v ENEL, (1964), Case 6/64”, <http://www.ena.lu/europe/european-union/judgment-court-justice-costa-enel-case-1964.htm>, (erişim tarihi: 02 Aralık 2007).

¹⁵ Aynı karar.

¹⁶ Günüşur, s. 67.

(II) Simmenthal davası

ATAD, Topluluk hukukunun üstünlüğü konusunda Simmenthal davası ile Costa v. E.N.E.L. davasından daha da ileri giderek bu konudaki yorumu geliştirmiştir. Bu dava, 1973 yılında, Fransa'dan sığır eti ithal eden bir İtalyan şirketinden (Simmenthal) gümrük geçişi esnasında zorunlu veterinerlik denetim hizmetleri adı altında ücret alınması sonucunda açılmıştır. İtalyan sağlık yasasının 32. maddesi gereğince yapılmakta olan bu denetimden ücret alınması konusunda söz konusu şirket, burada sınır geçişinden muayene ve kontrol adı altında ücret alınmasının, Topluluk hukukunun, Birlik içerisinde yiyeceklerin serbest dolaşımı konusundaki kararına aykırı olduğu gerekçesiyle İtalyan Maliye Bakanlığı (Amministrazione delle Finanze dello Stato) aleyhine dava açmıştır¹⁷.

Buna göre, Topluluk hukuku normları, üye devletler hukuk düzenleri karşısında önceliğe sahiptir ve ulusal hukuk düzenlerinin içine girmiştir. Bu bakımdan Topluluk hukuku normları yürürlüğe girdikleri andan başlayarak, yalnızca kendileriyle çatışan ulusal hukuk normlarının uygulanmasını durdurmakla kalmazlar, Topluluk hukukuna ters düşen ulusal hukuk normlarının kabul edilmesini de önlerler. Ulusal yargıç, iç hukukta daha önce kabul edilmiş ve uygulamaya konulmuş olsa bile, Topluluk hukuk normuna ters düşen bir iç hukuk normunu, kendi yetkisini kullanarak uygulamamak zorundadır. Hatta ulusal yargıcın, iç hukuk – Topluluk hukuku arasındaki çatışmanın ulusal yasa koyucu tarafından giderilmesi için, anayasa ya da yasa şeklinde bir iç hukuk düzenlemesine gidilmesini beklemesine de gerek yoktur¹⁸.

Bu davadan da anlaşılacağı üzere Topluluk hukukuna ters düşen iç hukuk normlarının uygulanmasının duracağı yolundaki kural, her tür iç hukuk normu için geçerlidir. Bu davada da ATAD şu kararı vermiştir: Bağlayıcı niteliğe sahip Topluluk normlarıyla çatışan yeni ulusal hukuk kuralları ortaya çıkarılamaz ve Topluluk kurallarına uyumlu olmayan ulusal hukuk normları kendiliğinden uygulanamaz hale gelir. Topluluk hukukunun üstünlüğü sadece ulusal hukuk kurallarını değil, üye devletlerin üçüncü devletlerle yaptıkları yükümlülük getiren antlaşmaları da kapsar.

B) İkincil Kaynaklar Bakımından Öncelik

İkincil normların ve özellikle de tüzüklerin üye devletlerin iç hukuklarına önceliği bakımından etkileri göz önüne alındığında, tarımsal pazarlar ortak organizasyonunun işlemesi ya da gümrük birliği konularında çıkartılan tüzüklerin üye devlet-

leri doğrudan bağladığı ve iç hukuklarında doğrudan etkiler yaptığı ATAD tarafından karar altına alınmıştır. Divanın bu yolda verdiği pek çok karar bulunmaktadır. Biz burada bunlardan iki tanesine, Leonesio ve Variola davalarına yer vererek bunların Topluluk hukukuna yapmış olduğu etkileri/katkıları açıklamaya çalışacağız.

(I) Leonesio davası

Tüzüklerin öncelikle ve doğrudan uygulanmasının tartışıldığı ve ATAD'ın içtihatlarında önemli bir yer tutan bir dava da ünlü Leonesio kararıdır. Leonesio davası olarak bilinen dava, bir İtalyan vatandaşı olan Bayan Orsolina Leonesio ile İtalya Tarım Bakanlığı arasında geçen hukuki bir olaydır. Davanın konusunu, Topluluğun tarım politikası çerçevesinde kabul ettiği 1975/69 ve 2195/69 sayılı tüzükler oluşturmaktadır¹⁹. Burada, çiftlik sahibi olan Bayan Leonesio büyükbaş hayvan beslemekte ve süt elde etmektedir. Toplulukta üretimin fazlalığı nedeniyle Konsey'in tarımsal pazarlar ortak organizasyonu çerçevesinde çıkartmış olduğu tüzük hükümlerine göre, süt üretimi yapılmaması amacıyla öldürülen inek başına belli bir tazminat alınması söz konusudur. Bayan Leonesio da bu maksatla ineklerini öldürmüş ve tazminatını almak üzere İtalyan hükümetine başvurmuştur. Yapılmış olan bu başvuru üzerine İtalyan hükümeti "böyle bir ödemenin yapılabilmesi için anayasanın 81. maddesi hükmüne göre bir yasa çıkartılması gerektiği, bu yolda bir yasa çıkartılmadığı için ödemenin yapılamayacağı" gerekçesiyle ödeme istemini geri çevirmiş ve dava bu şekilde ATAD önüne gelmiştir²⁰.

ATAD vermiş olduğu kararında; "tüzükte öngörülen süreler içinde inekler öldürüldüğü ve ölümler belgelendiğine göre tüzüğün aradığı ön koşul gerçekleşmiş olmaktadır. Bu durumda bir üye devlet, hak kazanılan öldürme primini ödememek amacıyla kendi anayasa ve idari mevzuatında yer alan hükümlere başvuramaz. Konsey tüzükleri yayımlandıkları andan itibaren, üye devletlerin herhangi bir işlemine, onayına ve iç hukuk içerisine alınmasına gerek olmadan ulusal hukukların otomatik bir parçası olurlar ve Antlaşmanın 249. maddesi (eski 189. maddesi) gereğince öncelikli ve doğrudan uygulanırlar" denilmiştir²¹.

¹⁹ "Judgment of the Court of Justice, Orsolina Leonesio v Ministero dell'agricoltura e foreste, (1972)", <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61971J0093:EN:HTML>, (erişim tarihi: 06 Aralık 2007).

²⁰ Thorvaldsson, Ólafur Bökrur, "Direct Effect, Supremacy and State Liability A Comparison between EC Lw and the EEA Agreement", [http://www.jur.lu.se/Internet/english/essay/Masterth.nsf/0/6635A39281060430C1256DA900416F55/\\$File/xsmall.pdf?OpenElement](http://www.jur.lu.se/Internet/english/essay/Masterth.nsf/0/6635A39281060430C1256DA900416F55/$File/xsmall.pdf?OpenElement), (erişim tarihi: 02 Aralık 2007), s. 22.

²¹ Günüşur, s. 54.

¹⁷ "Judgment of the Court of Justice, Simmenthal, (1978), Case 106/77", <http://www.ena.lu/europe/european-union/judgment-court-justice-simmenthal-case-1978.htm>, (erişim tarihi: 02 Aralık 2007).

¹⁸ Günüşur, s. 68.

(II) Variola davası

Variola davası da, Topluluk hukukunun ikincil kaynaklarından olan tüzüklerin uygulanması hususuna örnek olarak gösterilebilecek diğer bir olaydır. İtalyan hükümeti, Birlik üyesi olan ve olmayan ülkelerden yaptığı ithalatlardan gümrük ücreti aldığı için Fratelli Variola tarafından dava edilmiştir. Maliye Bakanlığı aleyhine açılmış olan bu davada, Divan uygulamayı Birliğin tarımsal ürünlerden ücret alınmasını yasaklayan tüzüğüne aykırı bulmuştur.

Burada, "resmi yardım" (State aid) adı altında serbest rekabeti engelleyici, Birlik içerisinde ticaret yapan firmalara kendi ülkeleri tarafından gösterilen kolaylıkların ve sübvansiyonların ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Bu konuda yayımlanan resmi yardımlar konusundaki tüzük icrası Komisyonun sıkı takibi altında olan bir uygulamadır²². Çünkü tüzüklerin (öncelik bakımından) üye ülkelerde uygulanmaları doğrudan ve öncelikli olarak.

ATAD, Variola kararında tüzüğün doğrudan uygulanmasıyla ilgili temel tespitlerde bulunmuştur. Davada, sorunu Divanın önüne getiren yerel mahkeme, Divan'da, bir tüzüğün iç hukuka, içinde tüzüğün hükümlerini taşıyan ulusal bir işlemle aktarılmasının doğru olup olmadığını sormuştur. Divan, kararında, yerel mahkemenin sorunu, "Bir tüzüğün doğrudan uygulanması, onun herhangi bir iç hukuka aktarma işleminden bağımsız olarak, iç hukuklarda yürürlüğe girmesi ve uygulanmasıdır. Üye devletler, Antlaşmalardan doğan sorumlulukların onaylandığı faraziyesiyle, Topluluk tüzüklerinin ve diğer Topluluk tasarruflarının yapılarından kaynaklanan doğrudan uygulanırılığına engel olmamak yükümlülüğü altındadırlar. Bu yükümlülüğe tam olarak uyulması, Topluluk tüzüklerinin, iç hukukta genelinde bir örnek ve eş zamanlı olarak uygulanması bakımından kaçınılmazdır." şeklinde cevaplandırmıştır. Divan devamında, üye devletlerin, Topluluk kurumlarının işlemlerinin geçerliliği ve Topluluk hukukunun yorumuna ilişkin Divan kararlarını etkileyecek önlemler almama yükümlülüğü altında olduklarını da belirtmiştir. Kararda, açık bir şekilde, tüzüklerin iç hukuklarda uygulanabilmesi için, bir ulusal işleme gerek olmadığı ifade edilerek, üye devletler için, iç hukuka aktarma işlemi yapmanın aynı zamanda bir yükümlülük olduğu da belirtilmiştir²³.

İtalya, ilk yıllarda, Konsey tüzüklerini iç hukuka doğrudan yürürlüğe koymamış ve tüzüklerde

²² Wakefield, Simon ve Fiona Killen, "State Aid Regulations", http://www.scottish.parliament.uk/business/research/pdf_res_notes/m01-43.pdf, (erişim tarihi: 02 Aralık 2007), s. 1.

²³ Doğu, Umut, "Avrupa Birliği Hukukunun Doğrudan Uygulanma Özelliği ve Ulusal Hukuklara Etkisi", http://www.akader.org/KHUKA/2004_eylul/10.htm, (erişim tarihi: 22 Kasım 2007).

yer alan esasları bir uygulama yasasıyla ulusal metin haline dönüştürmüştür. Bunun üzerine, Komisyon'un İtalya aleyhine dava açması neticesinde, İtalya tutumunu değiştirmek zorunda kalmıştır.

4) Topluluk Hukukunun Uluslarüstü (Supranasyonel) Niteliği

Avrupa Birliği ülkelerinde uygulanan AB hukukunun niteliği, başlangıçtan beri tartışmalara konu olmuştur. AB üyesi ülkelerde uygulanan hukukun uluslararası hukuk mu, yoksa teşkilatın iç hukuku mu olduğu konusunda görüş ayrılıkları giderilememiştir. Bugün de bu konudaki tartışmalar devam etmektedir.

Bir üye ülkenin AB'ne katılımının gerçekleşmesi ile ülke, uluslarüstü (supranasyonel) yetkiyle donatılmış olan bir örgüte tam üye olmaktadır²⁴. Böylece Topluluğun kurucu antlaşmaları ile AB organlarının aldıkları kararlar, diğer üye ülkelerde olduğu gibi katılan üyeye de doğrudan uygulanacak ve Topluluk hukuku ile milli hukuk çatıştığı zaman Topluluk hukukunun üstünlüğü kabul edilecektir. Diğer bir deyişle ülke, "Topluluk müktesebatını" oluşturan Konsey kararlarını, tüzükleri, diğer ülkeler ile yapılan antlaşmaları, aynen kabul edilecektir. Uluslarüstü (supranasyonel) hukuk düzeninin sağlanabilmesi için Topluluğa üye ülkeler, üye olmadan önce ya da sonra anayasalarında yer alan "egemenlik ulusundur" şeklindeki klasik kuraldan vazgeçmişler ve giderek egemenliğin bir bölümünü Topluluğa taşıyan yeni bir yaklaşımı benimseyerek, anayasalarını bu yolla değiştirmişlerdir. Diğer bazı üye ülkelerde, yine benzer bir şekilde anayasalarını değiştiren egemenlik kısıtlamasını kabul etmişlerdir.

Topluluğun henüz bir devlet olmamakla birlikte geleneksel uluslararası hukuk çerçevesinde kurulmuş herhangi bir kuruluştan daha gelişkin olduğu da kuşkusuzdur. Geleneksel uluslararası kuruluşlarla esas itibarıyla benzerlik gösterdiği tek nokta, Topluluğun da uluslararası hukuk uyarınca işleyen antlaşmalarla tesis edilmiş olmasıdır. Ancak bu antlaşmalar, aynı zamanda, kendi hükümlerini ve yetkileriyle donanmış bağımsız topluluklar ihdas eden kurucu belgelerdir. Üye devletler, kendi yasama yetkilerinin belirli bölümlerinden bu topluluklar lehine vazgeçerek bunları Topluluk kurumlarına devretmişlerdir; bunun karşılığında da o kurumlarda güçlü bir söz hakları doğmuştur. Dolayısıyla Topluluk, devletler arasındaki ilişkilerin yeni bir biçimine tekabül etmiş; geleneksel anlamda devlet ile uluslararası kuruluş

²⁴ Smith, Eivind, "A Higher Power: Supranationality in the European Union", <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=7&hid=101&sid=1f33a538-5099-4c718dbe29cf4691a8dc%40sessionmgr109>, (erişim tarihi: 19 Kasım 2007).

arasında bir yerde bulunmuştur²⁵. "Uluslarüstülük" kavramı, Topluluğun hukuki konumunu nitelemek bakımından hukukçular arasında kabul görmektedir. Bu terimle kastedilen, Topluluğun, kendi hükümlerine haklarına ve kendi hukuk düzenine sahip bir kuruluş olduğu ve üye devletler ile yurttaşlarının Topluluğun yetkili olduğu konularda bu hukuk düzenine tabi olduklarıdır.

Yukarıda yapılan tanımlamalar ışığında, Avrupa Topluluklarının kurulmasıyla uluslararası ilişkilerde gündeme giren uluslarüstü (supranasyonel) örgütü şu şekilde tanımlayabiliriz:

Uluslarüstü örgüt; bir antlaşmayla kurulan, üyelerinin kendisine egemenlik yetkilerinin bir bölümünün kullanımını devrettikleri, oyçokluğu ile bağlayıcı hukuk normları belirleyebilen, belirlenen hukuk normları örgüte üye devletlerin ulusal hukuklarında doğrudan ya da dolaylı biçimde uygulanan ve hukuksal sonuçlar doğuran ya da dolaylı biçimde uygulanan ve hukuksal sonuçlar doğuran bir kuruluştur²⁶.

SONUÇ

Avrupa Topluluğu Antlaşmaları üye devletlerin hukuk sistemlerinin birbirlerini etkilediği, aralarında mevcut bulunan yasal farklılıkları minimize etmesi sonucu doğuran yeni, supranasyonel bir hukuk düzeni yaratmıştır. Ancak bu yeni hukuk düzeninin fonksiyonlarını eksiksiz yerine getirebilmesi için bir takım temel hukuki prensiplerin varlığına ihtiyaç vardır. Bu temel prensiplerin birisi de Avrupa Birliği'nin uluslarüstü niteliğinin bir sonucu olarak AB'nin oluşturduğu hukuk sisteminin üstünlüğüdür. Yukarıda da belirtildiği gibi bu nitelik, Topluk antlaşmalarında açık olarak belirtilmiş değildir. Adalet Divanı önüne gelen uyuşmazlıklara çözüm üretirken bu tür temel prensipleri de oluşturmaktadır.

AB hukukunun üstünlüğü prensibi aslında Adalet Divanı'nın geliştirdiği ve uygulama alanını çok genişlettiği AB hukukunun doğrudan etkili olması prensibinin mantıksal bir uzantısıdır. Doğrudan etkili AB hukuk normlarının artması doğal olarak ulusal hukuk kuralları ile çatışmayı beraberinde getirmiştir. Bu durumda ulusal hukuk sistemi mi yoksa AB hukuk sistemi mi üstündür sorusu gündeme gelmiştir.

Avrupa Adalet Divanı'nın çeşitli kararlarında AB hukukunun üstünlüğünün vazgeçilmez olduğu vurgulanmıştır. Yani AB hukukunun üstünlüğü üye devlet hukuk düzenlerine göre belirlenmemekte, kaynağını antlaşmalardan almaktadır. Üye devletler sınırlı bir alanda inisiyatif kullanmakta-

dırlar. Ama AB hukuku bakımından önemli nokta her durumda üstün olma ve önde gelmedir. AB hukukunun üstünlüğünün üye devletlerde tüm alanlarda geçerli olması esastır. Bu çerçevede AB hukukunun normları doğrultusunda hukuk kuralları koymak, bu normlara aykırı kurallar koymaktan kaçınmak, üye devletlerin yasama organlarına düşen bir yükümlülük değildir. Üye devletler sınırları içerisinde doğrudan uygulanabilir AB hukukunu tartışmasız uygulamak durumundadırlar. Üye devletlerdeki mahkemeler kendiliğinden bu durumu dikkate alırlar ve AB hukukuyla çatışan hukuk düzenlemelerini uygulamama yükümlülüğü altındadırlar.

Sonuç olarak, Topluluk hukukunun üstünlüğü, kendisiyle çatışan ulusal hukuk kurallarının uygulanmasını durdurma anlamına gelmektedir. Topluluk hukuku ile ulusal hukuk çatıştığı zaman, Topluluk hukukunun üstünlüğünün kabul edilmesi, Topluluğun uluslarüstü bir örgüt olmasının doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Arsava, Fusun, "Üye Devletlerin Anayasa Tasarısı Işığında", <http://www.turkish-weekly.net/turkce/makale.php?id=103> (22 Kasım 2007).

ATAD, (1964), "Divan Kararı", <http://ccvista.taiex.be/Fulcrum/CCVista/TR/61964J0006-TR.doc> (02 Aralık 2007).

Avrupa Anayasası, http://www.sabah.com.tr/ozel/avrupa247/dosya_240,2.html (22 Kasım 2007).

Başlar, Kemal, "Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecinde Türk Anayasasının Uyumlaştırılması Sorunu", <http://www.abgm.adalet.gov.tr/kbaslar.pdf> (15 Kasım 2007).

Borchardt, Klaus Dieter, "The ABC of Community Law", http://ec.europa.eu/publications/booklets/eu_documentation/02/txt_en.pdf (18 Kasım 2007).

Bozkurt, Enver; Özcan, Mehmet; Köktaş, Arif. (2006), *Avrupa Birliği Hukuku*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.

Doğu, Umut, "Avrupa Birliği Hukukunun Doğrudan Uygulanma Özelliği ve Ulusal Hukuklara Etkisi", (2007), http://www.akader.org/KHUKA/2004_eylul/10.htm (22 Kasım 2007).

European Communities Act, (2000), "Avrupa Toplulukları Senedi" http://www.opsi.gov.uk/ACTS/acts1972/ukpga_19720068_en_1#pt1-11g2 (22 Kasım 2007).

Günoğur, Haluk. (2007), *Avrupa Birliği'nin Hukuk Düzeni*, Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi Yayınları, Ankara.

Judgment of the Court of Justice, Costa v ENEL, (1964), "Case 6/64", <http://www.ena.lu/europe/european-union/judgment-court-justice-costa-enel-case-1964.htm> (02 Aralık 2007).

²⁵ Borchardt, Klaus Dieter, "The ABC of Community Law", http://ec.europa.eu/publications/booklets/eu_documentation/02/txt_en.pdf, (erişim tarihi: 18 Kasım 2007).

²⁶ Günoğur, s. 17.

Judgment of the Court of Justice, Simmenthal, (1978), "Case 106/77", <http://www.ena.lu/europe/european-union/judgment-court-justice-simmenthal-case-1978.htm> (02 Aralık 2007).

Judgment of the Court of Justice, Orsolina Leonesio v Ministero dell'agricoltura e foreste, (1972), <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61971J0093:EN:HTML> (06 Aralık 2007).

Lindholm, Johan, (2007), "State Procedure and Union Rights", http://www.diva-portal.org/diva/getDocument?urn_nbn_se_umu_diva-1136-2__fulltext.pdf (19 Kasım 2007).

SARAÇLI, Murat. (2007), "Avrupa Birliği Anayasası ve Reform Antlaşması", *yayımlanmamış doktora ders ödevi*.

SMITH, Eivind, "A Higher Power: Supranationality in the European Union", <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=7&hid=101&sid=1f33a538-5099-4c71-8dbe-29cf4691a8dc%40sessionmgr109> (19 Kasım 2007).

SÖNMEZOĞLU, Faruk. (2005), "Uluslararası İlişkiler Sözlüğü", (Ed.) Der Yayınları, İstanbul.

THORVALDSSON, Ólafur Börkur, "Direct Effect, Supremacy and State Liability A Comparison between EC Law and the EEA Agreement", [http://www.jur.lu.se/Internet/english/essay/Masterth.nsf/0/6635A39281060430C1256DA900416F55/\\$File/xsmall.pdf?OpenElement](http://www.jur.lu.se/Internet/english/essay/Masterth.nsf/0/6635A39281060430C1256DA900416F55/$File/xsmall.pdf?OpenElement) (02 Aralık 2007).

ÜLGER, İrfan Kaya, "Avrupa Birliği Hukukunu Ne Derece Tanıyoruz?", <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/7sayi.doc> (19 Kasım 2007).

WAKEFIELD, Simon; KILLEN, Fiona, "State Aid Regulations", http://www.scottish.parliament.uk/business/research/pdf_res_notes/m01-43.pdf (02 Aralık 2007).